

Απόστολος Λ. Πιερρής

Διευθυντής του Ινστιτούτου Φιλοσοφικῶν Ερευνῶν, Πάτρα

ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ ΤΟΥ ΔΕΡΒΕΝΙΟΥ,

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ, ΤΑ ΚΛΕΨΙΤΥΠΑ ΚΑΙ ΟΙ ...ΑΝΤΙΓΡΑΦΕΣ

Το 1962 σε ταφική Μακεδονική πυρά στο Δερβένι κοντά στη Θεσσαλονίκη ανακαλύφθηκε το κατά πολύ σπουδαιότερο φιλολογικό εύρημα από την αρχαιότητα στην Ελλάδα. Πρόκειται για τον μέχρι τώρα παλαιότερο σωζόμενο πάπυρο με ελληνικό κείμενο παγκοσμίως – το αρχαιότερο βιβλίο της Δυτικής παράδοσης. Επιπλέον, το κείμενο που

περιέχει έχει χαρακτηριστεί σαν ένα από τα τρία σπουδαιότερα θρησκευτικά κείμενα του κλασσικού πολιτισμού. Αναπτύσσεται εκεί μια φιλοσοφική θεωρία που εγγράφεται στον κύκλο του Αναξαγόρα και ερμηνεύει σύμφωνα με αυτήν την αρχαϊκή-κλασσική Ορφική ποίηση. Η θεωρία και η συμβολική ερμηνεία αυτή δεν έχουν σχέση με τον μονοθεϊσμό, αλλά ταυτίζουν θεότητες και τις μυθολογικές σχέσεις τους με σταθμούς και διαδικασίες της κοσμικής δημιουργίας.

Με καθόλου χαρακτηριστική για τα ελληνικά δεδομένα ταχύτητα και αποτελεσματικότητα ο απανθρακωμένος πάπυρος συντηρήθηκε από τον μετακληθέντα σπουδαίο Αυστριακό ειδικό Fackelmann και ήταν έτοιμος για μελέτη το καλοκαίρι του 1962, μέσα σε λίγους μήνες από την εύρεσή του. Εύσημα ανήκουν στον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων της Θεσσαλονίκης για την επιτυχία αυτή.

Η ιστορία του παπύρου όμως από το 1962 μέχρι σήμερα αποτελεί πρώτου μεγέθους σκάνδαλο στα διεθνή επιστημονικά χρονικά. Ο αναλαβών την ευθύνη της έκδοσης του παπύρου κ. Τσαντσάνογλου, καθηγητής του Δημόσιου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθυστέρησε για δεκαετίες τελείως αδικαιολόγητα την επιστημονική και κριτική δημοσίευση του έργου, αποστερώντας ταυτόχρονα τη διεθνή λόγια κοινότητα από κάθε άμεση πρόσβαση σε ένα τέτοιας σημασίας κείμενο. «Ούτε εγώ το κάνω, ούτε αφήνω άλλον να το κάνει». Τυπική περίπτωση μιας φεουδαρχικής αντίληψης της επιστήμης που μαστιζε το νεοελληνικό ακαδημαϊκό σύστημα μέχρι τώρα, και που αντιδραστικά κατάλοιπά της υπάρχουν ακόμη και σήμερα.

Καμία δικαιολογία για την καθυστέρηση και την αποκλειστική ιδιοκτησιακή σχέση με τον πάπυρο του υπεύθυνου δεν έχει ποτέ πειστικά δοθεί. Ο πάπυρος ήταν έτοιμος για μελέτη σε χρόνο αστραπή από την εύρεσή του. Άρα πρέπει να υπήρχε δυσκολία στον τοκετό – ωδίνες 45 χρόνων! Άρα έχουμε να κάνουμε με μια παθολογία αναντιστοιχίας έργου και ευθύνης διεκπεραίωσής του. Άρα με μια ανισότητα προς το μέγεθος του έργου. Τι άλλο;

Η πέρα από κάθε ανεκτό όριο, αδικαιολόγητη (αλλά εξηγήσιμη) καθυστέρηση και ο αποκλεισμός της διεθνούς κοινότητας των ειδικών από άμεση πρόσβαση προς τον πάπυρο για την ουσιαστική μελέτη του, δημιούργησε κλίμα κρυψίνοιας και καχυποψίας που η στάση του υπεύθυνου για την έκδοση ενέτεινε. Όταν το 1982 μεγάλος κλασσικός φιλόλογος επεξεργάσθηκε μια πρώτη έκδοση εργασίας του κειμένου βάσει των στοιχείων που είχαν μέχρι τότε συλλεχθεί ποικιλοτρόπως, διερρέετο από Θεσσαλονίκη περί «κλεψίτυπης» έκδοσης και υπενοείτο ότι είχε νοσφισθεί η εργασία του υπεύθυνου. Η έκδοση του υπεύθυνου πάντως δεν έγινε. Δέκα χρόνια αργότερα η διεθνής κοινότητα μάταια

προσπάθησε να επανενεργοποιήσει το θέμα διοργανώνοντας ένα συμπόσιο στο Princeton και καλώντας τον υπεύθυνο. Πάλι τίποτε. Τα τελευταία χρόνια είδαν το φως της δημοσιότητας τρεις μονογραφίες με προσωρινές εκδόσεις του παπύρου, χωρίς βέβαια αξιώσεις (λόγω της φύσης της πληροφόρησης) κριτικών εκδόσεων βάσης. Η αδημονία της λόγιας κοινότητας είχε φθάσει στο κατακόρυφο.

Το φθινόπωρο του 2005 αποφασίσαμε να κινηθούμε με σκοπό να προσφερθεί επιτέλους στέρεη και πλήρης κριτική βάση για τη μελέτη ενός τόσο σημαντικού κειμένου. Ο Dirk Obbink

Διευθυντής και Γενικός Εκδότης του Προγράμματος για τους παπύρους από την Οξύρρυγχο του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και ο υποφαινόμενος, Διευθυντής του Ινστιτούτου Φιλοσοφικών Ερευνών στην Πάτρα, καταρτίσαμε συνολικό πρόγραμμα ολοκληρωμένης μελέτης και κριτικής έκδοσης του κειμένου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την εφαρμογή τεχνολογίας αιχμής για την εξακρίβωση οποιουδήποτε στοιχείου και ίχνους που θα βοηθούσε στην οριστικότερη, ακριβέστερη και πληρέστερη αποκατάσταση του κειμένου. Η πολυφασματική ανάλυση και ενισχυμένη ψηφιακή απεικόνιση του παπύρου γίνεται από τους ειδικούς

Roger
Macfarlane

και
Gene
Ware

του
Brigham
Young
University

, Η.Π.Α. Η μέθοδος έχει εφαρμοσθεί με εντυπωσιακά αποτελέσματα, σε παπύρους στην Οξφόρδη, Νεάπολη, British
Museum

,
Biblioth
èque
Nationale

κ.λπ. Το πρόγραμμά μας περιλαμβάνει και ένα εξειδικευμένο διεθνές συμπόσιο επί του θέματος και τη διοργάνωση, σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, μιας έκθεσης για τον Ορφισμό στην κλασσική Μακεδονία.

Η διάρκεια του προγράμματος και η δημοσίευση της έκδοσης του παπύρου με την ταυτόχρονη κοινοποίηση των ψηφιακών δεδομένων στο διαδίκτυο ώστε να γίνουν άμεσο κτήμα κάθε ενδιαφερόμενου μελετητή, έχουν βεληνεκές όχι 45 χρόνων, ούτε καν 45 μηνών,

αλλά περί τους 20 συνολικά μήνες από την έναρξη των εργασιών τον περασμένο Μάιο.

Μετά τη δική μας παρέμβαση, επανήλθε σε δράση το σχέδιο δημοσίευσης του παπύρου από τον κ. Τσαντσάνογλου, το οποίο και τελικά μαθαίνουμε υλοποιήθηκε μόλις τώρα. Η εργασία του θα μελετηθεί και αξιολογηθεί εν καιρώ.

Με αφορμή αυτήν επιτέλους την καθυστερημένη έκδοση δημοσιεύθηκε επιφυλλίδα στο Βήμα της Κυριακής 24/9/2006 από τον καθηγητή κ. Τιβέριο του Δημόσιου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης υπό τον τίτλο «Πάπυρος του Δερβενιού. Η Ανάγνωση και η ...αντιγραφή».

1) Ο κ. Τιβέριος είναι αρχαιολόγος. Και εγώ θα μπορούσα να πω μερικά χρήσιμα πράγματα για προβλήματα μελανόμορφης αγγειογραφίας, αλλά δεν θα έσπευδα ούτε θα το πρόβαλλα.

2) Χαρακτηρίζει την εφαρμογή της πολυφασματικής ανάλυσης «φωτογραφική καμπάνια»! Μήπως είναι άγνοια – ή τι άλλο;

3) Την επιφυλλίδα την συνοδεύει (κλεψίτυπη;!!) φωτογραφία ψηφιακής απεικόνισης. Να υποθέσω ότι επομένως θεωρεί την εικόνα χαρακτηριστική των αποτελεσμάτων της πολυφασματικής ανάλυσης; Μήπως είναι άγνοια – ή τι άλλο;

4) Φαίνεται να δυσανασχετεί για την προσοχή των ΜΜΕ, ελληνικών και ξένων, στο πρόγραμμά μας. (Σημειώστε επίσης τη διεθνή απήχηση σε όλα τα σπουδαιότερα παγκόσμιας εμβέλειας sites). Επικαλείται σαν εξήγηση του ενδιαφέροντος την άγνοια των δημοσιογράφων και την παρουσία στη συνέντευξη που δόθηκε τον Μάιο του υφυπουργού Οικονομίας και Οικονομικών κ. Δούκα. Όλα εκτός από το προφανές: ότι το πρόγραμμά μας είναι για πολλούς λόγους αξιοπρόσεκτο.

5) Δίνει οδηγίες στους δημοσιογράφους: «προσωπικά δεν πιστεύω ότι ευρήματα γνωστά από παλιά θα πρέπει να αποσπούν την προσοχή των ΜΜΕ». Τα νέα στη συνέντευξή μας τύπου ήταν η εφαρμογή τεχνολογίας αιχμής στη μελέτη του παπύρου, η ανακοίνωση σύντομου και συνολικού προγράμματος σε βάθος μελέτης, κριτικής έκδοσης και παγκόσμιας προβολής του παπύρου με αξιόπιστο και έγκυρο τρόπο, και η αποκάλυψη του σκανδαλώδους

τέλματος στο οποίο βύθισε ένα τέτοιο παλαιό εύρημα ο υπεύθυνος της έκδοσης για τόσο πολύ. Το περίεργο θα ήταν αν οι δημοσιογράφοι δεν ενδιαφέρονταν για τέτοια νέα!!!

6) Ο κ. Τιβέριος δεν έχει να πει τίποτα για το σκάνδαλο του παπύρου του Δερβενιού. Και ενώ αντιθέτως επιδασιλεύει κοσμητικά για τον συνάδελφό του, του Δημόσιου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, υπεύθυνο του σκανδάλου, σιωπά απαξιωτικά για το δικό μας έργο. Να πω απλά ότι ο Dirk Obbink είναι διεθνής αυθεντία στην παπυρολογία και να αναφέρω μόνον τη μνημειώδη του έκδοση του «Περί Ευσεβείας» του Φιλοδήμου.

7) Φαντάζομαι θα απορεί επίσης ο καθηγητής του Δημόσιου Πανεπιστημίου πώς ένας «λέκτορας» (αγνοεί – ή τι; – ότι το Αγγλικό και το Ελληνικό ακαδημαϊκό σύστημα δεν αντιστοιχούν) είναι υπεύθυνος κορυφαίου προγράμματος στην Οξφόρδη. Φυσικά στην Ελλάδα θα ήταν ίσως ο καθηγητής αρχαιολογίας επικεφαλής κάποιου αντίστοιχου κέντρου παπυρολογικών φιλολογικών εκδόσεων, αν ο διεθνούς φήμης ειδικός δεν ήταν καθηγητής. Καιρός να μάθουμε σ' αυτή τη δύσμοιρη χώρα ότι οι ικανότητες και το έργο, και όχι η τυχόν τυπική θέση, καθορίζουν ουσιαστικές αρμοδιότητες και υπευθυνότητες.

8) Αντιπαρέρχομαι κάτι μικρούλικά, όπως όταν ο συγγραφέας της επιφυλλίδας κάνει να ακούγεται σχεδόν σαν ένοχο πράγμα η ύπαρξη ενός ιδιωτικού φιλοσοφικού κέντρου διεθνούς κύρους και αποδοχής, με συνεργασίες και δραστηριότητες που υπερακοντίζουν και τα ακραία όρια των επιδόσεων των ογκωδών δαπανηρών, δυσλειτουργικών, αναποτελεσματικών και αντιπαραγωγικών δημόσιων ακαδημαϊκών φορέων, ή το γεγονός ότι ένας υπουργός ενδιαφέρεται για την αρχαία σκέψη και το έχει αποδείξει με εργασίες του.

9) Εξισώνει δυο δηλώσεις σαν «παρμένες από σχετικά δημοσιεύματα του τύπου». Αλλά η μια έχει το όνομά μου και προέρχεται από επίσημη συνέντευξη τύπου, ενώ η άλλη είναι ανώνυμη και προέρχεται από ανυπόγραφα παραπολιτικά σχόλια εφημερίδας.

10) Τελευταίο και προσωπικό. Ο κ. Τιβέριος επαναλαμβάνει παραπολιτικά κουτσομπολιά σύμφωνα με τα οποία ο υποφαινόμενος εθεάθη «πριν από περίπου τρία χρόνια ...στο γραφείο του κ. Τσαντσάνογλου να αντιγράφει το αποκρυπτογραφημένο από την αδημοσίευτη εργασία του καθηγητή» κείμενο. Το παιχνίδι των υπονοουμένων καλά κρατεί. Δηλαδή διέρρηξα το γραφείο και έκλεψα το αποτέλεσμα της αεί ωδίνουσας και ούποτε μέχρι μόλις τούδε τεκούσας εργασίας του καθηγητή στον πάπυρο, αλλά μερικοί (ποιοι;) με είδαν;! Η αλήθεια του πράγματος είναι ότι πριν καμιά δωδεκαριά (και όχι τρία) χρόνια, μετά από μια μελέτη μου για τον πρώιμο Πυθαγορισμό και εν μέσω των ερευνών μου στον

Ορφισμό, ενδιαφέρθηκα και εγώ, όπως όλοι οι ειδικοί μελετητές, να έχω γνώση των πρωτογενών δεδομένων του παπύρου, αφού δεν υπήρχε κριτική έκδοση του κειμένου του. Ήθελα λοιπόν να μελετήσω τον πάπυρο και τις αρχικές φωτογραφίες του. Ο κ. Τσαντσάνογλου, κατά την προσφιλή τακτική του, ήθελε η πρόσβαση στον πάπυρο να είναι έμμεση, να περνάει μέσω αυτού και της δουλειάς του. Με ενημέρωσε λοιπόν στο γραφείο του για μια-δύο ώρες για την εργασία του στον πάπυρο και μου έδειξε σχετικά κείμενά του. Όλα έγιναν μόνο παρουσία του. Μου είχε δηλώσει μάλιστα ότι η έκδοσή του θα είχε δημοσιευθεί μέχρι το τέλος εκείνου του έτους! Τώρα τι υπονοεί ο κ. Τιβέριος του Δημοσίου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης; Ότι η δική μας έκδοση θα είναι αντίγραφο της εργασίας Τσαντσάνογλου; Ότι και εμείς όπως όλοι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε χωρίς Τσαντσανόγλεια κλεψίτυπα και αντιγραφές;! Το θέμα καταντά ψυχολογικό. Διαπρεπείς ειδικοί μελετητές έχουν ήδη θέσει αδημοσίευτες εκδόσεις και εργασίες τους, ή τη συνεργασία τους, στη διάθεσή μας.

Αλλά το έργο του καθενός μιλάει καθοριστικά και είναι το έσχατο κριτήριο σε ένα πολιτισμό ικανότητας, αποτελεσματικότητας και επιτυχίας σαν τον αρχαιοελληνικό ή αυτόν στον οποίο εισήλθαμε πρόσφατα. Καιρός να το μάθουν αυτό οι κάθε είδους αντιδραστικοί στα καθυστερημένα τσιφλίκια αυτής της χώρας.